
Krajinný ráz

Krajina a krajinný ráz ve strategickém plánování

*Podklad pro samostatné rozšiřující
studium v oboru prostorového
plánování*

Ing. Kamila Svobodová

Fakulta architektury ČVUT v Praze
Ústav prostorového plánování

© 2011

Obsah

1	<u>ÚVOD</u>	3
2	<u>KRAJINA</u>	4
2.1	KRAJINA A JEJÍ VÝKLAD.....	4
2.2	HODNOCENÍ A KATEGORIZACE KRAJINY	4
2.3	KRAJINA A ČLOVĚK.....	5
3	<u>TEORETICKÁ VÝCHODISKA HODNOCENÍ KRAJINY</u>	6
3.1	VNÍMÁNÍ KRAJINY	6
3.2	ESTETIKA KRAJINY.....	6
3.3	FAKTORY POHODY	7
3.4	GENIUS LOCI, KRAJINNÝ RÁZ.....	8
4	<u>LEGISLATIVNÍ OCHRANA KRAJINY A KRAJINNÉHO RÁZU</u>	10
4.1	LEGISLATIVA NA ÚROVNI EVROPY	10
4.2	LEGISLATIVA NA ÚROVNI ČESKÉ REPUBLIKY	10
4.2.1	ZÁKON O OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY Č. 114/1992 Sb.	11
4.2.2	ZÁKON O ÚZEMNÍM PLÁNOVÁNÍ A STAVEBNÍM ŘÁDU Č. 183/2006 Sb.	11
4.2.3	ZÁKON O STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČI Č. 20/1987 Sb.	12
4.2.4	ZÁKON O POZEMKOVÝCH ÚPRAVÁCH A POZEMKOVÝCH ÚŘADECH Č. 139/2002 Sb.	12
5	<u>SOUČASNÝ STAV VYUŽÍVÁNÍ INSTITUTU KRAJINNÉHO RÁZU</u>	13
6	<u>METODICKÉ POSTUPY HODNOCENÍ KRAJINNÉHO RÁZU</u>	14
6.1	MÍCHAL IGOR – METODICKÉ DOPORUČENÍ HODNOCENÍ KRAJINNÉHO RÁZU	15
6.2	LÖW JIŘÍ – METODICKÉ PRINCIPY OCHRANY KRAJINNÉHO RÁZU	16
6.3	VOREL IVAN – METODICKÝ POSTUP HODNOCENÍ KRAJINNÉHO RÁZU	16
6.4	BUKÁČEK ROMAN, MATĚJKA PETR	17
6.5	SHRNUTÍ	18
7	<u>ZÁVĚR</u>	19
8	<u>LITERATURA</u>	20

1 Úvod

Česká republika se v dnešní době, podobně jako další evropské země, potýká s řadou problémů. Musí řešit nejen změny ve vlastnictví půdy, hospodářskopolitické problémy, ale také stále rostoucí urbanistický tlak. Nové společenské a hospodářské potřeby vyvolávají tlak na novou urbanistickou a krajinnou strukturu, která často nerespektuje dochované kulturní hodnoty krajiny, stopy jejího dlouhodobého vývoje a v neposlední řadě individualitu a autenticitu místa. Reakcí na tyto trendy bylo zavedení institutu krajinného rázu do evropské i české legislativy s cílem chránit přírodní, kulturní, historické a estetické hodnoty krajiny.

Krajinný ráz, stejně jako krajina, patří mezi široké obtížně uchopitelné fenomény, které jsou souhrnem mnoha jevů. Krajina, ve které člověk žije, není pouhým životním prostorem, má vnitřní strukturu a obsahuje významy. Krajina je pro člověka domovem v tom širším slova smyslu a právě v tom smyslu na ni člověk uplatňuje své estetické i jiné nároky.

Hodnocení krajinného rázu patří v rozhodovací praxi ke stále častěji vyžadovaným podkladům. Metodiky hodnocení si kladou za úkol popsat a klasifikovat stávající přírodní, kulturní, historické, resp. estetické hodnoty území, případně posoudit dopady určitého záměru v území na krajinný ráz. Vycházejí při tom z definice krajinného rázu v zákonu č. 114/1992 Sb., která je však natolik široká, že umožňuje různé výklady tohoto pojmu. Důsledkem toho nastávají problémy při aplikaci ochrany krajinného rázu v praxi, neboť krajinný ráz je nástroj těžko vyčíslitelný, těžko změřitelný a zatížený nemalým prvkem subjektivity.

2 Krajina

2.1 Krajina a její výklad

Čím složitější je analyzovaný systém, tím menší je možnost jeho pochopení a jednoznačného popisu. Tento obecně platný a užívaný princip lze plně aplikovat pro **téma krajiny**, a to zejména krajiny kulturní, která je odrazem způsobu života lidí v ní žijících. Neexistuje úhel pohledu na krajinu, který by ji dokázal plně vysvětlit, není proto k dispozici ani jednotná koncepce jejího zkoumání.

Neustálenost, mnohoznačnost a obsahová labilita pojmu *krajina* vyplývá z používání tohoto termínu **v různém smyslu v odlišných vědních oborech**. Podle povahy vědního oboru je krajině přisuzován různý význam. Odlišně pohlíží na krajinu geograf, ekonom či historik.

Geomorfologické pojetí chápe krajinu jako vývojově více či méně stejnorodou část zemského povrchu, vyznačující se určitou strukturou jednotlivých složek této části země a jejich vzájemnými přirozenými vztahy (Mezera, 1979).

Geograficky je krajina část zemského povrchu, která podle svého vnějšího obrazu a vzájemného působení svých jevů, tak jako vnitřních a vnějších vztahů polohy, tvoří prostorovou jednotku určitého charakteru a na geografických přirozených hranicích přechází v krajiny jiného charakteru (Troll, 1950).

Jednu z **krajinně-ekologických** definic krajiny uvádí Hadač (1982), který chápe krajinu jako soustavu abiotických útvarů, geobiocenóz, hydrobiocenóz a technoantropocenóz skládající se z krajinných složek. Za technoantropocenózu považuje společenství člověka se vším, co potřebuje ke své existenci (včetně psychosociálního prostředí).

Z **historického pojetí** je krajina územím, které se po určitou dobu svérázně vyvíjelo geopoliticky, hospodářsky a kulturně v závislosti na přírodních podmínkách daných zeměpisnou polohou (Sklenička, 2003).

Zcela odlišný způsob chápání krajiny od výše uvedených pohledů na krajinu mají **ekonomové**, kteří vidí v krajině území, jež prošlo určitým hospodářským vývojem a je vhodné pro hospodářské využití (zemědělství, lesnictví, těžbu nerostných surovin či urbanizaci). V souvislosti s tímto pojetím dochází k ohrožení krajiny nadměrným úbytkem přírodních či přírodně blízkých ekosystémů a ztrátě její přirozené autoregulační schopnosti (Sklenička, 2003).

Pohled na krajinu se liší nejen z hlediska vědních oborů, ale dokonce i **různé společnosti a místní kultury pohlíží na krajinu odlišně**. Také v Evropě lze nalézt několik různých přístupů ke krajině odvíjejících se z odlišností krajin skutečných. Benesch a Doblhammer (2006) vidí důvod různého výkladu tohoto slova v různých jazycích. Jinak vykládá význam pojmu *krajina* jazyk německý, jinak anglický, jinak český apod.. Například **anglický jazyk** vysvětluje termín *landscape* jako pojem původně malířský pocházející z Holandska a v překladu znamenající „plátno zobrazující scénérii na zemi“. (Hoad, 1993) Naproti tomu **německý jazyk** poskytuje několik vysvětlení tohoto pojmu. Původní středověký význam slova *Landschaft* v sobě zahrnoval přírodu i obyvatele, krajina tedy nebyla v žádném případě myšlena jako protiklad k městu. Od 13. století se však etymologický výklad tohoto slova různí, neboť „krajiny jsou různé podle charakteru půdy, práva a zvyků“. (Kaufmann, 2005) Dnes lze v němčině najít více než 30 významově odlišných forem slova *Landschaft*.

2.2 Hodnocení a kategorizace krajiny

Z různých přístupů ke krajině vyplývá zároveň **mnoho cest, jak ji vnímat či hodnotit**. Hodnocení krajiny se může odehrávat na **individuální** nebo **obecné úrovni**. Individuální úroveň v sobě zahrnuje subjektivní přístup, kdy vnímání krajiny je ovlivněno pocity jedince, jeho zážitky a zkušenostmi. Obecný přístup je univerzální, zobektivizovaný a ideálně tedy není zatížen subjektivním pohledem. Na individuální úrovni lze vnímat krajinu skrze **krajiny vnitřní** (*mindscapes*) - myšlenky, představy či vize v myslích lidí, které jsou vyvolány určitým zážitkem z krajiny a zároveň zpětně promítány do krajiny hmotné. Je pravděpodobné, že existuje nekonečně mnoho vnitřních krajin, které s těmi

skutečnými koexistují a navzájem se ovlivňují. Každý člověk má zřejmě vlastní jedinečnou představu krajiny, kterou mnohdy realizuje jako svou zahradu (Benesch a Doblhammer, 2006).

Cílek (2005) se také zmiňuje o vnitřních krajinách. Ve své knize Krajiny vnitřní a vnější rozlišuje krajinu na **vnitřní** (*inscape*) a **vnější** (*landscape*). Za vnější krajinu považuje skutečnou, fyzickou krajinu, zatímco za krajinu vnitřní lidskou duši. Cílek tvrdí, že člověk vytváří k obrazu svému určitý typ krajiny, která jej zpětně ovlivňuje a dotváří. Říká: „**Staráme-li se o krajinu, staráme se také o svoji duši.**“

Na základě ovlivnění krajiny člověkem lze rozlišit **krajinu přírodní** a **kulturní**. Dlouhodobým působením čistě přírodních krajinotvorných procesů se vyvinuly krajiny přírodní. V dalším vývoji po příchodu člověka kombinací přírodních i kulturních procesů vznikaly krajiny kulturní, a to jak krajiny přírodním velmi blízké, tak i lidskými aktivitami zcela přetvořené. Přísně vzato, v naší krajině dnes neexistuje ekosystém neovlivněný člověkem. Mezi nejvýznamnější faktory, které se podílely na přeměně přírodní krajiny v kulturní, patří **zemědělství** a **lesnictví**.

2.3 Krajina a člověk

Vztah mezi člověkem a krajinou není jednosměrný, člověk není výhradně aktivním tvůrcem a kulturní krajina není jeho pasivním produktem. V průběhu vývoje kulturní krajiny docházelo a stále dochází spíše ke **koevoluci krajiny a lidí**, během které se oba aktéři vzájemně přizpůsobují a ovlivňují zpětnými vazbami. Stejnou měrou, jakou člověk měnil prostředí, byl zároveň prostředím nucen k novým strategiím. Kulturní krajina je tedy lidským artefaktem a zároveň prostředím vedoucím člověka k určitému životnímu stylu (Sádlo, 2005).

Výrazným mezníkem ve vývoji vztahu člověka a krajiny je počátek obdělávání půdy a s ním související trvalé osídlování. Tato tzv. neolitická revoluce učinila z člověka sběrače a lovce člověka zemědělce. **Zemědělství** znamenalo určité zabezpečení člověka před hladem, v širším důsledku pak i růst počtu lidí a s ním související stále se zvyšující rozsah přetvořené krajiny. Prvotně se zemědělství vyvíjelo v příznivějších klimatických a půdních podmínkách, s růstem počtu obyvatel došlo k osídlení i méně příznivých oblastí vyšších poloh. Hlavním rysem zemědělství je především biologický charakter výrobního procesu, který ho bezprostředně spojuje s krajinou. Každý radikálnější zásah do struktury zemědělské výroby více či méně ovlivňuje jednotlivé složky krajinného prostoru, v němž se výrobní proces odehrává. Zemědělství lze tedy označit jako **nejvýraznější dlouhodobý antropogenní vliv na krajinu**.

Dalším antropogenním faktorem, kterým se měnil přirozený vzhled krajiny, je **lesnictví**. Na počátku vzniku trvalých sídel bylo naše území zcela zalesněné, člověk ovlivňoval plochu lesů jen nepatrně. K výraznému úbytku lesa na úkor sídel a zemědělské půdy došlo v 11. – 13. století, kdy člověk les kácel, ale hospodářsky ho nevyužíval. V lesích probíhala pouze pastva dobytka či hrabání steliva, což nebránilo přirozené obnově lesa a porostní skladba tedy zůstávala víceméně stejná. Situace se změnila v polovině 18. století. Nový hospodářský rozmach potřeboval stále více dřeva, což bylo podnětem pro vznik **plánovitého a trvalého hospodaření v lesích**. Pěstované dřeviny nekopírovaly přirozenou skladbu lesa, jednalo se o dřeviny rychle rostoucí, které měly uspokojit neustále se zvyšující potřeby člověka.

Lesní hospodářství, stejně jako zemědělství, je svým biologickým charakterem **úzce spojeno s krajinou**. Druhové ochuzení lesů a přeměna jejich druhové skladby mají za následek nejen ochuzení flóry a fauny, ale především se jedná o **výrazný zásah do krajiny** (Mezera et al., 1979).

3 Teoretická východiska hodnocení krajiny

3.1 Vnímání krajiny

Lidská interpretace krajiny jako životního prostředí se uskutečňuje individuálními **psychickými procesy**, při kterých se uplatňují tři souřadnice prostoru. Jsou to výška (lidská postava), šířka (šířka rozpažených rukou) a hloubka (možnosti pohybu člověka). Pro hodnocení prostorů využíváme všechny naše smysly. Vnímáme vizuální vlastnosti jako přehlednost či dominanty, akustické vlastnosti, ale také vůně, pachy a jistou podvědomou harmonii nebo naopak disharmonii vládoucí v daném prostoru.

Člověk se pohybuje ve fyzikálním trojrozměrném prostoru, vnímá však jen tu část, ve které se zrovna nachází. Pro hodnocení krajinného rázu je nutné rozlišit fyzickou skutečnost od jejího vnímaného obrazu, jenž nemusí být jen reálným odrazem skutečnosti, ale mohou zde hrát roli představy či vzpomínky a jejich zpětné promítnutí do krajiny.

Lidská schopnost rozeznávat krásné od ošklivého, dobré od zlého se vyvíjí současně s rozvojem poznání, racionálního uvažování a citového života. Pro ochranu krajinného rázu tedy není stěžejní vydávání legislativních předpisů, nýbrž usměrnění vnímání krajiny a kultivace lidské psychiky.

Löw a Míchal (2003) tvrdí, že lidské vnímání krajiny je ovlivňováno nejen vědomými psychickými procesy, ale také **fylogeneticky danými myšlenkovými pochody**. V této souvislosti používá Jung (1984) pojem *kolektivní nevědomí*, které představuje geneticky podmíněnou zkušenost dřívějších generací zafixovanou v našem podvědomí. Psychika člověka je trvale ovlivňována nevědomím, a to navzdory vědomému psychickému vývoji. Dochází ke konfliktům mezi tzv. archetypem a rozumem či vůlí. Součástí lidské zkušenosti byl život v přírodní krajině, který začal již v pravěku a postupem času se zafixoval do genomu. Vztah dnešního člověka ke krajině je poznamenán malou fyzickou zkušeností, avšak někde na úrovni pudů v něm stále zůstává pozitivní emocionální vztah k přírodním prvkům v dnes již kulturní krajině.

3.2 Estetika krajiny

Vnímání krajiny úzce souvisí s její estetikou, neboť estetika je **podstatnou součástí naší kulturní krajiny**. Jejím předmětem je nejen estetické hodnocení běžných věcí a jevů, ale také vztahy lidí ke krajině, jejich okolí, obydlí apod..

Termín *estetika* pochází z řeckého slova *aisthesis*, což znamená cit, vnímání. Estetická stránka věci byla předmětem úvah již ve starověkém Řecku. První estetické názory objevující se v Antice jsou spojeny s výroky **Homéra, Sokrata, Platóna i Aristotela**. Až do poloviny 18. století byla estetika součástí filosofie. Jako samostatnou disciplínu ji vymezil německý filosof **A. G. Baumgarten**, který vychází z tradičního rozlišování mezi *noéta* (danost intelektu) a *aisthéta* (danost senzibility). Samotnou krásu označuje za „dokonalost smyslově zřejmou“ a odlišuje teorii umění od teorie krásna.

V průběhu 19. století nabyly estetické problémy významné společenské funkce, otevřely se nové cesty jejich posuzování. Jeden z pohledů představuje **Immanuel Kant**, který vychází z „estetického soudu o krásnu“ (neboli „soudu vkusu“), považuje ho za stejně univerzální a oprávněný jako soud poznávací. Od konce 19. století se pojetí estetiky různí, je vykládáno pod vlivem různých směrů – existencialismus, intuitivismus atd..

Počátkem 20. století definoval estetiku **Le Lalande** jako „vědu, jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, pokud se týká rozlišování Krásného a Ošklivého“. **Hegel** vidí estetiku jako „filosofii umění“, čímž popírá existenci přírodní krásy. Širší a značně úspěšnější definici, zahrnující přírodu i umění, podává **Zimmermann**, který chápe estetiku jako „vědu o formách“. (Souriau, 1994)

Souhrnně řečeno, **esteticky lze hodnotit** jevy buď **pozitivně**, nebo **negativně**. Pozitivní hodnocení určuje věci jako krásné, negativní jako ošklivé či nehezké. Samo slovo „estetické“ však posouvá věci do sféry pozitivního určení, o čemž svědčí nesporná existence jeho protikladu „neestetický“.

Krajina vždy byla a bude hodnocena především podle toho, jak uspokojuje lidské potřeby. Všechny složky krajiny jsou součástí životního prostředí jejích obyvatel, lidé nemohou natrvalo spokojeně žít v ošklivém prostředí a z tohoto důvodu na svůj životní prostor uplatňují potřebu krásy. Neuspokojování této potřeby má stejné důsledky jako neuspokojování jiných lidských potřeb – nespokojenost a v konečném důsledku i zpomalování plného rozvoje člověka. Z toho vyplývá potřeba ochrany estetické hodnoty krajiny jako součásti její hodnoty celkové. Obecně lze říci, že nositelem estetická je **estetická hodnota**. Dle Vorla (1999) se estetická hodnota krajiny projevuje ve smyslových vjemech pozorovatele, který krajinu vnímá jako prostor (prostorovou scénu) všemi smysly. Vnímá tvar jednotlivých prvků, jejich uspořádání, barevnost, texturu, vnímá vůni, šelest, cítí vlhkost, chlad, vánek. Tyto vjemy se odrážejí do tzv. **emocionální hodnoty krajiny** a vyvolávají určité **duševní pocity** – uklidnění, úžas, překvapení. Estetickou hodnotu tedy tvoří hodnoty emocionální a obsahové, které jsou velmi specifické. Pohledy na estetiku krajiny byly v různých obdobích různé, proto estetická hodnota krajiny vždy závisela na **estetické normě**, která představuje určitý filtr dané doby, kulturního prostředí a zkušeností z minulosti.

Obraz krajiny (i její ostatní senzuální vlastnosti – sluchové, čichové, hmatové) evokují určité kladné, neutrální a záporné hodnoty. Vnější podoba se tak stává pro pozorovatele znakem určitých hodnot (kladných, neutrálních, záporných), a to mimoestetických i dříve osvojených hodnot estetických – ovšem pouze pro pozorovatele, který dokáže tyto hodnoty z obrazu krajiny „vyčíst“. Přitom „čitelnost“ hodnot z vnější podoby krajiny je obecnou a trvale přítomnou složkou našeho vnímání a není výsledkem nějaké specifické estetické aktivity (Löw a Míchal, 2003).

Hlavní překážkou uplatnění estetických kritérií ve společenských rozhodovacích procesech, jak uvádí Löw a Míchal (2003), je **estetický nihilismus**. Jedná se o představu, že pojem objektivní estetické hodnoty postrádá smysl. Představitelé této domněnky poukazují na individuální vkus jednotlivce, v čemž mají samozřejmě pravdu. Každé estetické hodnocení je subjektivní (je dáno vztahem pozorovatele a pozorované krajinné scény, momentálním rozpoložením a situací), lze však zobecnit některé rysy krajiny, které jsou považovány za **všeobecně přijímané estetické hodnoty**. Jedná se zejména o uplatnění cenných ekosystémů v krajinné scéně, přirozeně působící charakter přírodních partií, přirozeně působící přírodní charakter krajinných dominant a horizontů, krajinu s vysokým podílem rozptýlené zeleně, krajinu s maloplošnou strukturou či soulad přírodního prostředí a staveb tradiční architektury (Vorel, 1999).

Významným předpokladem harmonicky působící krajiny jsou její **prostorové vymezení, měřítko, rozlišitelnost a jedinečnost krajinné scény**. Uzavřenost, průhledy a rozměry prostoru ovlivňují pocity pozorovatele, stejně jako měřítko krajiny, které se stává pro pozorovatele srozumitelným a harmonickým v případě možnosti srovnání známé velikosti (např. stromu, lidské postavy) s okolními rozměry. Další významnou roli hraje nejen účinek dominantního prvku, ale také symetrie, gradace či kontrast (Vorel, 1999).

Mají-li vzhledové krajiny zaujmout přiměřenou pozici ve společenském rozhodování, musí být dokázáno, že jsou významným příspěvkem ke zlepšování životního prostředí. To vyžaduje, aby výzkum byl rozšířen o výstupy propojující hodnocení krajiny s lidskými emocemi a psychickou pohodou (Löw a Míchal, 2003).

3.3 Faktory pohody

Součástí hodnocení krajiny jsou tzv. **faktory pohody**, jejichž součástí je i výše popisovaná estetika krajiny. Faktory pohody byly zmíněny v zákoně č. 244/1992 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí. Zákon použil termín *narušení faktorů pohody*, jako jeden z negativních vlivů na obyvatelstvo uvedených v příloze č. 3. Přestože novela tohoto zákona, zákon č. 100/2001 Sb., již pojem *narušení faktorů pohody* nezmiňuje, každý intuitivně cítí, že právě faktory pohody **vystihují v mnoha směrech problematiku krajinného rázu**.

V zásadě lze rozlišit několik **typů narušení faktorů pohody** (Sklenička, 1999b):

- *Vizuální narušení faktorů pohody* – Vizuální kontaminace krajiny prvky s negativním estetickým projevem a jejich negativní psychické působení na člověka.

- *Akustické narušení faktorů pohody* – Jedná se převážně o hladiny hluku, nedosahující či nepřesahující mezní hodnoty (hygienické limity). Důvodem narušení faktorů pohody může být skutečnost, že daný zdroj hluku se stává dominantním v dotčeném území.
- *Pachové narušení faktorů pohody* – Z hlediska hygienických limitů se jedná o nepostižitelnou úroveň, která se však stává v daném území v negativním slova smyslu dominantní.
- *Pocitové narušení faktorů pohody* – Některá místa mohou být záměrem investora postižena i přes to, že nejsou tímto záměrem přímo vizuálně, hlukem či zápachem exponována. Jako příklad lze uvést pokácení památného či jinak významného stromu, zneprístupnění hodnotných míst apod.

3.4 Genius loci, krajinný ráz

Krajina, ve které člověk žije, ho významným způsobem ovlivňuje. Konkrétní prostor krajiny má svůj základ v místech, nikoliv v celém prostoru. Jednotlivá místa k lidem promlouvají a lidé tyto informace vědomě či podvědomě vstřebávají. Každé místo vykazuje určitou přítomnost ducha – **genia loci**. Pojem *genius loci* se dotýká nejen lidského vnímání a kulturní krajiny, ale v důsledku i samotné lidské existence. Jedná se o téma kulturní, avšak podmíněné existencí přírodních charakteristik.

Fenoménem *genia loci* se vědecky zabýval norský teoretik architektury **Norberg – Schulz** (1994), který své poznatky shrnul v knize *Genius loci*. Jeho myšlenky jsou založeny na existenci dvou aspektů – hmatatelné jevy (lidé, zvířata, rostliny atd.) a lidské pocity. Ty spolu vytváří určitý charakter prostředí a jeho atmosféru. Člověk si určitým způsobem vysvětluje okolní prostředí. Toto pochopení přírody se snaží aplikovat do vytváření svého vlastního prostředí, a to trojím způsobem:

- Člověk chce zviditelnit své pochopení přírody
- Člověk má tendenci doplnit danou situaci něčím chybějícím, novým
- Člověk chce symbolizovat své pochopení přírody

Dalším, kdo se zabýval problematikou *genia loci*, byl britský architekt a environmentalista **Christopher Day** (2002), který ve své knize *Spirit and Place* (Duch a místo) ukazuje cestu, jak skrze lepší stavby učinit svět lepším místem k životu. Day uvádí, že místa, stejně jako komunity, nelze vytvořit naráz – vyvíjejí se. Vznikají procesálně v návaznosti na proud času. Stejně jako lidé, mají několik vrstev bytí: svou *substanci*, svůj *život*, své *nálady* a konečně svou nedefinovatelnou, ale hmatatelnou *duši*. Co místa říkají, se člověk dozví z velké části při prvním dojmu. Day tvrdí, že **ve skutečnosti se s místem setkáváme cestou našeho příchodu**. První dojem odhaluje něco z podstaty místa, iniciativy, projektu, ještě předtím, než nás začnou mást detaily. Avšak základem pro poznání místa, tak jak bylo zformováno minulostí, je pochopení toho, co vytvářelo a vytváří jeho „osobnost“ a možnost vnímat jeho podstatu – jeho *genius loci*.

Ačkoli může *genius loci* působit nejistým dojmem, jedná se o jednu z nejsilnějších esencí krajiny. Ducha místa nelze hledat někde nad prostorem, je pevně vepsán do tvarů, struktur i barev krajiny. Dle Cílka (2007) je **genius loci důvodem, který neumíme pojmenovat, ale kvůli kterému se vracíme**.

Obtížně uchopitelným fenoménem, stejně jako *genius loci*, je i **krajinný ráz**, který s duchem místa velmi úzce souvisí. Podle Agentury ochrany přírody a krajiny ČR je krajinný ráz **významnou hodnotou dochovaného přírodního a kulturního prostředí**. Je dán specifickými rysy a znaky, které vyjadřují nejenom přítomnost pozitivních jevů a znaků, ale též kulturní a duchovní dimenzi krajiny. Pojmu *krajinný ráz* odpovídá pojem *charakter krajiny*, vyjádřený především morfologií terénu, charakterem vodních ploch a toků, vegetačního krytu a osídlení. Přesnou definici krajinného rázu vymezuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který blíže uvádím v následující kapitole.

Teoreticky byl krajinný ráz rozvíjen českým architektem **Ladislavem Žákem**, významnou osobností krajinné architektury 20. století. Žák patřil mezi první environmentálně vnímané autory. Krajina má podle něj vytvářet prostředí pro život člověka, neboť je jeho prvotním obytným prostorem. V této souvislosti Žák říká: „Čím vyspělejší bude kultura hmotná i duchová, tím více a častěji bude lidstvo mít zapotřebí načerpat sílu země, tím více a intimněji bude příroda domovem a bytem člověka.“ (Žák, 1942) Výsledky svých krajinněarchitektonických úvah shrnul v knize *Obytná krajina*.

Důležitou etapou pro vývoj teorie i praxe v oblasti krajinného rázu bylo rovněž tzv. **krajinářské hodnocení** (Stanislav Muranský a Pavel Naumann, 1972 – 1980), jehož výsledkem bylo vymezení území se zvýšenou krajinářskou hodnotou, území devastovaných, pohledových dominant a jiných významných položek krajinného rázu v rámci každého okresu České republiky.

Podle Jančury (2008) je genius loci nepřenosná a neopakovatelná atmosféra místa či území. Stejně tak **krajinný ráz je nepřenosný**, neboť každá krajina je originální. Kombinace vlastností jednotlivých krajin se nikdy neopakuje a jejich ráz se tak stává ojedinělý a vzácný. Nutno poznamenat, že krajina má svůj určitý ráz vždy a podobně je tomu i s duchem místa. Každé místo má určitý význam, který lidé pociťují, ne vždy jej však umí přesně definovat.

Souhrnně řečeno, krajinu tvoří místa. Tato místa mají určitou atmosféru. Krajinný ráz jakožto vlastnost krajiny v sobě tuto atmosféru zahrnuje. V důsledku lze tedy říci, že **genius loci tvoří duchovní aspekt krajinného rázu a je tedy jeho nedílnou součástí**. Z hlediska tzv. emocionální hodnoty krajiny zmíněné v kapitole 3.2.2 se jedná o součást významnou, ne-li dominantní.

4 Legislativní ochrana krajiny a krajinného rázu

Jak vyplývá z předchozích kapitol, krajina je jedním z nejvýznamnějších odkazů našich předků. Vznikala jako vedlejší produkt života, který vedli, důsledkem jejich snahy přežít a umožnit totéž i dalším generacím. Tvář krajiny tedy souvisí se způsobem života lidí, kteří v ní žijí a hospodaří (Šůlová, 2000).

V poslední době dochází ke stále častějšímu uvědomění si potřeby chránit nejen přírodu, ale také historické souvislosti mezi přírodou a člověkem, krajinou a jejím využitím. Výsledkem těchto snah je legislativní ochrana kulturní krajiny nejen v rámci České republiky, ale i celé Evropy.

4.1 Legislativa na úrovni Evropy

Evropská úmluva o krajině

V posledních letech se stále více prosazuje tendence **spojovat kulturní dědictví s dědictvím přírodním**, neboť vztah mezi člověkem a přírodou je natolik složitý a provázaný, že vyžaduje komplexní péči. Důsledkem skutečného sblížení obou těchto oborů a zároveň uvědomění si jejich důležitosti a nepostradatelnosti je schválení **Evropské úmluvy o krajině** dne 20. října 2000 ve Florencii na zasedání Výboru ministrů Rady Evropy. Česká republika k této úmluvě přistoupila 29. října 2004.

Jak vyplývá z Preambule Evropské úmluvy, členské státy, které ji podepsaly, jsou přesvědčeny, že **krajina je klíčovým prvkem blaha jednotlivce i společnosti** a její ochrana, správa a plánování jsou spojeny s právy a povinnostmi pro každého. Pro účely této konvence je **krajina** definována jako „část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních nebo lidských faktorů“. **Ochranou krajiny** se rozumí „činnosti směřující k zachování a udržení význačných nebo charakteristických rysů krajiny, odůvodněné její dědičnou hodnotou, vyplývající z její přírodní konfigurace nebo z lidské činnosti“.

Úmluva pokrývá přírodní, venkovské, městské a příměstské oblasti, týká se krajin pozoruhodných, běžných i narušených. **Cílem je podpořit ochranu, správu a plánování krajiny a organizovat evropskou spolupráci v této oblasti**. Členské státy se zavazují právně uznat krajinu jako základní složku životního prostředí jejich obyvatel, zavést a provádět krajinné politiky, na kterých bude umožněna účast veřejnosti, místních a regionálních orgánů a v neposlední řadě začlenit krajinu do svých politik územního a urbánního plánování, politiky kulturní, sociální, hospodářské a dalších, které by mohly přímo či nepřímo ovlivňovat krajinu.

4.2 Legislativa na úrovni České republiky

Také česká legislativa reaguje na stále aktuálnější potřebu ochrany české krajiny jako **národního bohatství**, nespojuje však kulturní a přírodní bohatství v rámci jednoho právního předpisu, jak je tomu u Evropské úmluvy o krajině. Ochrana přírody a krajiny je považována z hlediska české legislativy za zájem veřejný.

Jak uvádí Sklenička (2003), **pojem krajinný ráz není v českém právním slovníku novinkou**. Již v roce 1920 jej zmiňuje zákon přídělový č. 47/1920 Sb. a v roce 1948 zákon scelovací č. 47/1948. Teprve v roce 1992 došlo k jeho opětovnému zavedení do české legislativy.

Mezi stěžejní zákony, které se týkají problematiky ochrany krajiny a krajinného rázu patří:

- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
- zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu
- zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči
- zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech

4.2.1 Zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.

Základním pramenem definujícím pojem krajinný ráz je zákon ČNR č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny (dále jen Zákon). Zákon se krajinnému rázu věnuje v části obecné ochrany přírody a krajiny v **§12 Ochrana krajinného rázu a přírodní park**, a to v následujících odstavcích:

(1) Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umístování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.

(2) K umístování a povolování staveb, jakož i jiných činnostem, které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody. Podrobnosti ochrany krajinného rázu může stanovit Ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem.

(3) K ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, který není zvláště chráněn podle části třetí tohoto zákona, může orgán ochrany přírody zřídit obecně závazným právním předpisem přírodní park a stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území.

(4) Krajinný ráz se neposuzuje v zastavěném území a v zastavitelných plochách, pro které je územním plánem nebo regulačním plánem stanoveno plošné a prostorové uspořádání a podmínky ochrany krajinného rázu dohodnuté s orgánem ochrany přírody^{9a)}.

9a) § 43 odst. 1 a § 61 odst. 1 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

Ochrana krajinného rázu je **ochranou obecnou**, platí tedy na území celého státu. Nutno však podotknout, že **obecně právní předpis**, kterým by ministerstvo stanovilo podrobnosti této ochrany (viz. odst. 2), **dosud nebyl vydán**. Důsledkem toho se stává §12 Zákona těžko uchopitelný a příliš flexibilní. Za dobu jeho platnosti vzniklo z aktivit odborné veřejnosti, orgánů státní správy, výzkumných a univerzitních pracovišť široké spektrum názorů, výkladů a přístupů ke krajinnému rázu. Obecně právním předpisem stanovujícím jednotný metodický postup jeho ochrany by se tato problematika vyjasnila.

Dalším důležitým nástrojem ochrany krajinného rázu jsou **významné krajinné prvky (VKP)** definované v §3 Zákona jako ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utvářející její typický vzhled nebo přispívající k udržení její stability. Existují VKP ze zákona (lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy) nebo registrované VKP dle §6 orgánem ochrany přírody (mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy).

V neposlední řadě chrání krajinný ráz také **územní systémy ekologické stability krajiny a zvláště chráněná území**, která jsou rovněž v § 3 Zákona definována. Územní systém ekologické stability krajiny napomáhá udržovat přírodní rovnováhu prostřednictvím zachování přírodních a přírodně blízkých vzájemně propojených ekosystémů. V rámci těchto systémů dochází zároveň k ochraně přírodních, kulturních i historických charakteristik daných území. Stejně je to i v případě zvláště chráněných území, kdy je ochrana krajinného rázu součástí celoplošné ochrany daného území a dochází tedy k ochraně absolutní ne-li nejvyšší.

4.2.2 Zákon o územním plánování a stavebním řádu č. 183/2006 Sb.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (dále jen stavební zákon) a jeho související právní úpravy (zejména vyhlášky 500/2006 Sb., 501/2006 Sb. a zákon 186/2006 Sb., o změně některých zákonů souvisejících s přijetím stavebního zákona a zákona o vyvlastnění) přinesly určitý pokrok ve vztahu k problematice krajinného rázu. **Ochrana krajinného rázu se stala součástí územního plánování**. Mezi základní cíle územního plánování definované v § 18 odst. 4 stavebního zákona patří ochrana a rozvoj přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území, dále pak ochrana krajiny jako **podstatné složky prostředí života obyvatel a základu jejich totožnosti**.

Stavební zákon prostřednictvím územně analytických podkladů (dále jen ÚAP) **stanoví povinnost zabývat se krajinným rázem**. V § 4 odst. 1 písm. a) vyhlášky 500/2006 Sb. je stanoven požadovaný obsah ÚAP zahrnující zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot a záměrů na provedení změn v území. Z těchto požadavků je patrná aplikace především **preventivního hodnocení krajinného rázu na úrovni územního plánování obcí**. Dle Bukáčka, Bukáčkové a Matějky (2008) toto hodnocení pracuje odlišně s prostorem obce a prostorem utvářející krajinný rámec, přičemž sídlo je považováno za speciální místo krajinného rázu. Cílem je udržení a ochrana pozitivně vnímaného obrazu sídla v krajině a ochrana pozitivně vnímaných znaků definujících charakteristiku, měřítko a vztahy v krajině v kontextu zachování nebo zlepšení estetické a přírodní hodnoty krajinného rázu ve smyslu ustanovení §12 Zákona.

Územní plánování má oproti rozhodování orgánů ochrany přírody **výhodu účasti veřejnosti** na projednávání plánovací dokumentace. To umožňuje obyvatelům uplatňovat jejich postoje vůči krajině, ve které žijí.

4.2.3 Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb.

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči spolu s výše uvedeným Zákonem představují **legislativu regresivní**, tzn. že nevytváří nové skutečnosti (jak tomu je u zbylých dvou zákonů v kapitolách 3.3.2.3 a 3.3.2.4).

Účelem tohoto zákona dle § 1 odst. 1 je chránit kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.

Kulturní památky jsou definovány v § 2 odst. 1 tohoto zákona jako nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti. Dle § 9 odst. 3 mají občané povinnost počínat si tak, aby nezpůsobily nepříznivé změny stavu kulturních památek nebo jejich prostředí a neohrožovali zachování a vhodné společenské uplatnění kulturních památek. Na základě tohoto zákona jsou následně zřizovány **národní kulturní památky** jakožto nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa, dále pak **památkové rezervace** a **památkové zóny** chránící část území vykazující významné kulturní hodnoty.

4.2.4 Zákon o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech č. 139/2002 Sb.

Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech se týká především oblasti pozemkových úprav, ale zároveň zasahuje do mnoha jiných oborů (územní plánování, doprava, ochrana životního prostředí apod.). Prováděcí vyhláškou k tomuto zákonu je vyhláška č. 545/2002 Sb., o postupu při provádění pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav.

Cílem pozemkových úprav je zlepšit podmínky pro zemědělské hospodaření, pozemky zpřístupnit, zmírnit projevy větrné a vodní eroze, napomoci vhodnému hydrologickému režimu v krajině, zlepšit ekologickou stabilitu krajiny a **zachovat či obnovit krajinný ráz**. (Vlasák a Bartošková, 2007)

Dle Skleničky (1999a) se pozemkové úpravy stávají finálním nástrojem krajinného plánování. Zejména komplexní pozemkové úpravy (dále jen KPÚ) se mohou výrazně podílet na dosažení souladu užitkových a estetických funkcí krajiny. Jak dále uvádí (Sklenička, 2008), krajinu lze v rámci KPÚ ovlivnit návrhem vlastnického uspořádání pozemků, delimitací kultur, rozpracováním generalu ÚSES, návrhem protierozních a vodohospodářských opatření, návrhem revitalizace vodních toků a v neposlední řadě návrhem krajinářských úprav. Právě krajinářské úpravy by měly být primárně založeny na **estetickém kritériu**. Sklenička vidí jako způsob ochrany krajinného rázu v rámci KPÚ **zavedení zásad ochrany krajinného rázu do plánu společných zařízení** (podrobnosti uvádí §9 odst. 8 výše zákona č. 139/2002 Sb. a §9 vyhlášky č. 545/2002 Sb.).

5 Současný stav využívání institutu krajinného rázu

Institut krajinného rázu je v české legislativě definován již 16 let, přesto se stále vyskytují nejasnosti, omyly či nezodpovězené otázky vyplývající z uplatňování institutu jeho ochrany v praxi. **Obavy z praktického využívání** pramení dle Skleničky (1999a) ze dvou skutečností:

- 1) Krajinný ráz **nebyl** doposud **metodicky uspokojivě ošetřen** a ani jeho **legislativní vymezení plně neodpovídá současným potřebám**.
- 2) Obava z uplatnění vysoké míry **subjektivity** v rozhodovacím procesu.

ad 1) Nedostatečné legislativní vymezení pramení dle Cibulky (2006) z jeho příliš široké definice Zákonem. Definici uvedenou v kapitole 3.3.2.1 si lze vyložit touto cestou: Zákon stanoví za nositele hodnot krajinného rázu přírodní, kulturní a historické charakteristiky určitého místa nebo oblasti, ale nevyklučuje, aby jimi byly i charakteristiky jiné. Zákonem stanoveným kritériem pro posouzení dopadů záměru na krajinný ráz není, zda záměr bude mít negativní vliv na krajinný ráz či nikoliv, ale zda po realizaci záměru budou zachovány v době posuzování existující významné krajinné prvky, zvláště chráněná území, kulturní dominanty krajiny, harmonická měřítka a vztahy v krajině. Z toho vyplývá, že v zásadě všechny činnosti v krajině negativně či pozitivně ovlivňují krajinný ráz, což by mělo za následek vyloučení takřka všech činností v krajině. Složitost hodnocení krajinného rázu srovnává Cibulka s hodnocením architektury, a proto definici krajinného rázu uváděnou Zákonem považuje za nedostačující.

Doposud neuspokojivé metodické ošetření krajinného rázu je dáno existencí několika více či méně oficiálních metodik jeho hodnocení. Proto je třeba v prvé řadě stanovit jednotnou metodiku „posvěcenou“ ministerstvem, která by byla jakýmsi minimalistickým rámcovým metodickým doporučením. To bude možno postupně zpřesňovat a rozšiřovat na základě zkušeností s konkrétními kauzami.

ad 2) V procesu hodnocení krajinného rázu se nelze vyhnout **subjektivnímu pohledu**, neboť každý autor (posuzovatel) preferuje jiné věci či vlastnosti. Subjektivitu hodnocení krajinného rázu však lze z větší části eliminovat (**objektivizovat**), a to buď shodou více expertů v téže věci nebo faktem, že hodnotící soud vyřkne všeobecně (byť neformálně) uznávaná autorita v oboru či znalec (autorizací zaštitěná osoba) (Říha, 1998).

Osobitý pohled na institut krajinného rázu má **Lacina (2006)**, který označuje krajinný ráz „**zaklínadlem dnešní doby**“. Toto zaklínadlo dokáže nahnat strach i přinést naději či úlevu, změnit běh věcí a osudy lidí. Lacina upozorňuje na nadměrné užívání, často až zneužívání tohoto institutu, neboť krajinný ráz je mnohdy tou poslední zbraní, jak zabránit nepřijatelnému záměru, který byl jinými nástroji ochrany přírody a krajiny z určitých důvodů povolen.

6 Metodické postupy hodnocení krajinného rázu

Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, z důvodu velmi široké definice krajinného rázu v Zákonu a současně neexistujícího právního předpisu, který by jeho ochranu usměrnil a hodnocení ujednotil, existuje několik metodických postupů hodnocení krajinného rázu. Za obecně doporučované a v praxi běžně užívané lze považovat metodiky od autorů **Míchal, Löw, Vorel, Bukáček a Matějka**. Všichni autoři se shodují v tom, že krajinný ráz je soubor přírodních a člověkem vytvářených charakteristik typických pro danou oblast či místo. Liší se však v přístupu k hodnocené krajině. Vorel spolu s Bukáčkem a Matějkou považují krajinný ráz za prvek objektivní, který je v dané krajině vždy a tvoří její charakter. Zatímco autoři Löw a Míchal vidí krajinný ráz jako výsledek subjektivního působení krajiny na lidi, krajinný ráz pro lidi identifikuje určitý prostor.

Pro účely hodnocení krajinného rázu považuji za významné přesněji specifikovat několik **pojmů** v praxi běžně užívaných a souvisejících s touto problematikou. Některé z nich jsou pouhým souhrnem či vyústěním prvních dvou kapitol, přesto je pro úplnost a správné ukotvení uvádím:

- **Estetická hodnota krajiny** je vyjádřením přírodních a kulturních hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině; předpokladem vzniku estetické hodnoty jsou subjektivní vlastnosti pozorovatele, objektivní okolnosti pozorování a objektivní vlastnosti krajiny (skladba a formy prostorů, konfigurace prvků a struktura položek).
- **Harmonické měřítko krajiny** vyjadřuje takové členění krajiny, které odpovídá harmonickému vztahu činností člověka a přírodního prostředí; z hlediska fyzických vlastností krajiny se jedná o soulad měřítka celku a měřítka jednotlivých prvků.
- **Harmonické vztahy v krajině** vyjadřují soulad činností člověka a přírodního prostředí (absenci rušivých jevů), trvalou udržitelnost užívání krajiny, harmonický soulad jednotlivých prvků krajinné scény.
- **Kulturní charakteristika krajinného rázu** je dána způsobem využívání přírodních zdrojů člověkem a stopami, které v krajině zanechal.
- **Historická charakteristika krajinného rázu** je specifickou součástí kulturní charakteristiky a spočívá v souvislostech kulturních a přírodních charakteristik oblasti či místa; historická charakteristika je klíčová pro pochopení logiky vztahů mezi přírodními vlastnostmi krajiny, jejím využíváním vzhledem k jejich trvalé (dlouhodobé) udržitelnosti; může nést stopy významných historických událostí.
- **Přírodní charakteristika krajinného rázu** zahrnuje vlastnosti krajiny určené jak trvalými přírodními podmínkami, kterými jsou především geologické, geomorfologické, klimatické a biogeografické poměry, tak aktuálním stavem ekosystémů.
- **Kulturní dominanta krajiny** je krajinný prvek či složka v krajině nebo to jsou dochované stopy kultivace krajiny, jejichž význam je nesporný z historického hlediska, architektury či jiného oboru lidské činnosti a které ve svém projevu převládajícím způsobem ovlivňují znaky charakteristik krajinného rázu.
- **Místo krajinného rázu** je část krajiny relativně homogenní z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických a přírodních hodnot, které odlišují místo krajinného rázu od jiných míst krajinného rázu. Je nejmenším hodnoceným prostorem; jedná se zpravidla o vizuálně vymezený krajinný prostor, který je pohledově spojený z většiny pozorovacích stanovišť, nebo o území typické díky své výrazné charakterové odlišnosti
- **Oblast krajinného rázu** je krajinný celek s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou odrážející se v souboru jejích typických znaků, který se výrazně liší od jiného celku a který zahrnuje více míst krajinného rázu; je vymezena hranicí, kterou mohou být přírodní či umělé prvky.

- **Přírodní hodnota** je dána kvalitativními parametry zastoupených ekosystémů ve vztahu k jejich trvalé udržitelnosti, reprezentativností aktuálních znaků ve vztahu ke stanovištním podmínkám, prostorovými parametry, harmonickým charakterem interakcí mezi ekosystémy, výraznými přírodními dominantami krajiny.
- **Krajinná složka** je relativně homogenním souhrnem prvků uvnitř krajiny, má jednotný projev a vyznačuje se stejnou funkcí; velikostí relevantní krajinnému měřítku (např. osídlení, dopravní systém, lesy aj.).
- **Krajinný prvek** je skladebná jednotka krajinné složky (např. sídlo, lesní enkláva, vodní plocha aj.); je buď přírodní, nebo umělý. (Vorel et al., 2004)

Vesměs lze vymezit **dvě formy hodnocení a ochrany krajinného rázu**:

1. **Preventivní hodnocení**, jehož cílem je vyhodnotit a popsat stávající estetickou a přírodní hodnotu krajinného rázu sledovaného území danou přítomností znaků jednotlivých charakteristik, analyzovat vztahy jednotlivých částí krajiny, zjistit měřítko krajiny a navrhnout ochranu pozitivních hodnot utvářejících celkovou hodnotu krajinného rázu daného území. (Bukáček, 2006)
2. **Kauzální (aktuální) hodnocení** neboli posouzení vlivu konkrétního záměru na kvalitu krajinného rázu daného území, jehož závěrem je vyhodnocení o únosnosti či neúnosnosti navrhovaného záměru z hlediska ochrany krajinného rázu. Tato forma ochrany mnohdy navazuje na dříve provedené preventivní hodnocení a vždy z něj vychází.

Bukáček, Matějka (1999) doplňují výše uvedené formy ochrany krajinného rázu o třetí – **tvůrčí ochranu** zaměřující se na tvorbu v krajině s narušenou kvalitou krajinného rázu a eliminaci negativních projevů v krajině.

6.1 Míchal Igor – metodické doporučení hodnocení krajinného rázu

Toto metodické doporučení bylo vytvořeno jako podklad pro přípravu obecně závazného prováděcího předpisu o ochraně krajinného rázu (viz. kapitola 3.3.2.1), který však nebyl vydán. Míchal (1999) považuje za nutné rozlišit podklad pro prevenci a pro hodnocení konkrétních záměrů. Jako nezbytný vidí celoplošný podklad pro preventivní ochranu krajiny, s jehož pomocí se určí základní rámce konkrétního posuzování jednotlivých případů. Navrhuje použít krajinářské hodnocení Muranského a Naumanna z let 1970 – 1980 (viz. kapitola 3.2.4).

Podle Míchala et al. (1999) spočívá hodnocení krajinného rázu v určení **významu** (kladného či záporného, velkého či malého) **jednotlivých charakteristik**, jimiž je krajinný ráz tvořen. Stanovuje se při něm prostorové rozmístění, kvantitativní i kvalitativní parametry krajinných prvků, zejména však jejich vzájemné vztahy.

Vlastní hodnocení lze rozdělit do **pěti fází** (Míchal, 1999):

- 1) Vymezení **širšího krajinného prostoru** dotčeného ve vizuálních vztazích vlivem navrhovaného zásahu.
- 2) Vymezení dílčích krajinných prostorů – **míst krajinného rázu**, která bezprostředně souvisejí s hodnoceným zásahem. Dotčený krajinný prostor může být velmi různorodý a zahrne někdy různá místa a dokonce i oblasti krajinného rázu vymezené na základě vlastního terénního průzkumu.
- 3) Identifikace **estetických, přírodních**, eventuelně dalších (např. **historických**) **hodnot** spoluurčujících krajinný ráz v dotčeném prostoru a místech krajinného rázu do něj spadajících. Tyto hodnoty budou pro každé dotčené místo krajinného rázu popsány a bude stanoveno, zda se jedná o hodnoty z hlediska krajinného rázu
 - pozitivní či negativní
 - určující, významné či doplňkové
 - běžné či jedinečné

- 4) Posouzení, zda a s jakou intenzitou se vlivy posuzovaného zásahu mohou dotýkat hodnot krajinného rázu, bilancovaných dle předchozího bodu. Bude stanoveno, zda se jedná o **ovlivnění silné, slabé** nebo **žádné**. Zásah, který by určující pozitivní krajinné prvky anebo vztahy narušil nebo zcela změnil, je s ochranou krajinného rázu v rozporu.
- 5) Souborné vyhodnocení zásahu do krajinného rázu včetně **doporučení povolení** či **zamítnutí záměru**, příp. **návrh opatření, která by minimalizovala negativní ovlivnění krajinného rázu** zásahem, a to v podobě bezprostředně využitelné orgány státní správy.

6.2 Löw Jiří – metodické principy ochrany krajinného rázu

Metodika hodnocení krajinného rázu, tak jak ji podává Jiří Löw, reaguje na praktické potřeby specializovaných orgánů státní správy, které se snaží vyhovět potřebám veřejnosti v oblasti ochrany životního prostředí, jehož součástí je i krajinný ráz. A právě tyto snahy vedly k sepsání souborné publikace Krajinný ráz (Löw a Míchal, 2003) v rámci grantu MŽP Péče o krajinu II – „Krajinný ráz“, ve které autoři shrnují dosavadní zkušenosti s problematikou krajinného rázu v praxi a navrhují postup jeho hodnocení.

Podle Löwa (1999) je krajinný ráz vytvářen a charakterizován souborem **typických přírodních a člověkem vytvářených znaků**, které jsou **lidmi vnímány a určitý prostor pro ně identifikují**. Za základní metodický problém považují Löw a Míchal (2003) stanovení míry ochrany krajinného rázu v daném území. Pro stanovení míry a způsobu ochrany má zásadní význam zjištění míry dochovanosti krajinného rázu, jakožto poměru typických znaků dané oblasti k typickým znakům dochovaných v daném místě.

Autoři si kladou tři základní otázky:

- Kde přednostně chránit krajinný ráz?
- Jak přísně chránit krajinný ráz v daném místě?
- Jakým způsobem chránit krajinný ráz?

Metodické zásady hodnocení krajinného rázu realizují na **dvou úrovních**:

- I. **Hodnocení na celostátní úrovni**, které má za úkol rychle a operativně vyhodnotit celé území ČR z hlediska krajinného rázu pro potřeby koncepčního plánování ústředních orgánů státní správy.
- II. **Hodnocení na místní úrovni** určené pro podrobné zhodnocení krajinného rázu v určitém území. Vychází z potřeb ochrany krajinného rázu ve významnějších územích (např. NP, CHKO) nebo v územích dotčených významným zásahem. Postup hodnocení krajinného rázu na místní úrovni je obdobný postupu uvedeném v kapitole 3.5.1.

6.3 Vorel Ivan – metodický postup hodnocení krajinného rázu

Architekt Ivan Vorel je osobou úzce spojenou s krajinným rázem a lze ho označit za jistý spojovací článek uvedených metodik. Vorel pohlíží na krajinný ráz z architektonického hlediska, což se projevuje větším důrazem na vizuální stránku krajiny. Metodický postup se snaží o co největší objektivitu v procesu hodnocení. Jak uvádí Vorel et al. (2004), problematika krajinného rázu zahrnuje i málo exaktní pojmy a nekvantifikované hodnoty, což umožňuje použití různého pohledu na problém a snižuje tak objektivitu hodnocení. Metodika hodnocení tedy zavádí postupy využívající metod z architektury a krajinářské kompozice, standardizovaných kroků hodnocení a objektivizovaných, všeobecně přijímaných soudů. Za zásadní považuje Vorel (2006) zjistit, jakými vlastnostmi je krajinný ráz dán, jakými znaky či hodnotami je možno tyto vlastnosti popsat. V rámci oblasti nebo místa krajinného rázu však mají znaky a hodnoty různý význam a cennost. Právě přítomností, výrazností, cenností znaků a hodnot se liší krajina se zřetelným a odlišným krajinným rázem od krajiny s rázem nevýrazným a těžko definovatelným.

Čím je krajinný ráz vyjádřen shrnuje Vorel et al. (2004):

- přítomností znaků přírodní, kulturní a historické charakteristiky
- senzuálním (nejčastěji vizuálním) uplatněním znaků a jevů jednotlivých charakteristik v krajinné scéně (v prostorovém uspořádání složek krajiny v oblastech a místech krajinného rázu, v konfiguraci jednotlivých prvků dílčích scénérií)

6.4 Bukáček Roman, Matějka Petr

Metodika vznikla z podnětu ředitele Správy CHKO ČR v roce 1997 a od té doby je dále propracovávána. V podstatě existují tři verze metodiky – z roku 1997, 1999 a 2006. První verzi metodiky jsem bohužel neměla k dispozici, podrobněji tedy uvádím jen metodiky z let 1999 a 2006.

Verze metodiky z roku 1999 (Bukáček a Matějka, 1999) zahrnuje výše zmíněné tři formy ochrany krajinného rázu – preventivní, kauzální a tvůrčí. Metoda hodnocení vychází z principu ochrany takových charakteristik, které jsou významnými atributy přírodní a estetické kvality krajiny a eliminace charakteristik tuto kvalitu snižujících.

Metoda hodnocení krajinného rázu spočívá:

- 1) v determinaci základních charakteristik krajinného rázu v daném území
- 2) v diferenciaci daného území na specifické územní celky (oblasti a místa krajinného rázu)
- 3) v determinaci a sestavení seznamu charakteristik krajinného rázu tvořených krajinnými složkami, krajinnými prvky nebo jejich soubory
- 4) ve stanovení významu a projevu každé charakteristiky krajinného rázu
- 5) v hodnocení prostorových vztahů charakteristik krajinného rázu – krajinných složek a prvků
- 6) v neposlední řadě ve stanovení návrhu ochrany a ochranných limitů

Bukáček, Matějka (1999) uvádějí **dvě úrovně zpracování hodnocení**:

- A. Rámcové hodnocení většího území**, které přesahuje 50 km² a může dosahovat až okolo 1000 km². Slouží k preventivní ochraně i tvorbě krajinného rázu velkých území.
- B. Hodnocení významného krajinného prostoru** slouží jako nástroj pro ochranu i tvorbu krajinného rázu území malého rozsahu (několik stovek m² až několik desítek km²), kde neproběhlo rámcové hodnocení. Při hodnocení chybí vymezení oblasti krajinného rázu a vyhodnocení jejích charakteristik. Výstupní materiál je orientován více na detail.

Verze metodického postupu z roku 2006 (Bukáček, 2006) se zabývá čistě preventivním hodnocením krajinného rázu a možnostmi jeho využití. V případě kauzální ochrany odkazuje na metodiku Vorel a kol. (2004).

Jak Bukáček uvádí, metoda preventivního hodnocení zajišťuje tvorbu materiálu, který umožní pracovat s problematikou krajinného rázu efektivněji bez složitých jednotlivých vyhodnocení a dovoluje tak v běžné správní praxi výrazné zrychlení rozhodovacího procesu. Je tedy vhodné provádět toto hodnocení pro území, kde je předpoklad častých střetů záměrů využití území s hodnotami krajinného rázu.

Bukáček nepracuje s charakteristikami, nýbrž se **znaky** těchto **charakteristik**. Jeden znak může být nositelem i několika charakteristik (přírodní, kulturní i historické). V hodnocení sleduje podíl těchto znaků na utváření estetické a přírodní hodnoty, harmonického měřítko a vztahů v krajině.

Před samotným hodnocením považuje za významné stanovit **cíl hodnocení** udávající hloubku, do které bude hodnocení vypracováno. Metodický postup preventivního hodnocení provádí v obdobných krocích jako ve starší verzi metodiky.

6.5 Shrnutí

Výše uvedené metodické postupy hodnocení krajinného rázu ukazují jistou **roztříštěnost přístupu** k tomuto fenoménu. První tři metodiky řeší spíše kauzální ochranu krajinného rázu, zatímco metodika Bukáčka a Matějky ochranu preventivní.

Metodické postupy se shodují v základním principu **prostorové a charakterové diferenciaci** řešeného území. Území rozdělují na oblasti a místa krajinného rázu, jako nejmenší hodnocené homogenní prostory. V těchto prostorech popisují a klasifikují přírodní, kulturní, historické a estetické charakteristiky krajinného rázu. Löw a Míchal (2003) to označují jako určení míry dochovanosti krajinného rázu v daném místě. V případě preventivní ochrany krajinného rázu je tato část nejdůležitější etapou hodnocení. Následuje už jen vytvoření pravidel ve vztahu k potencionálním střetům při rozvoji krajiny. Při řešení kauzální ochrany se po klasifikaci základních charakteristik krajinného rázu stanoví míra a únosnost změn, které daný záměr může v daném místě způsobit. Na základě tohoto posouzení se vyjádří, zda je záměr možné uskutečnit, v případě že ano, tak za jakých podmínek. Právě tato poslední část hodnocení je v případě kauzální ochrany nejdůležitější.

Metodiky se naopak rozcházejí v pohledu na **estetickou hodnotu** krajinného rázu. Jak jsem již uvedla na začátku této kapitoly, Vorel i Bukáček vidí estetickou hodnotu jako objektivně zhodnotitelnou vlastnost krajiny, zatímco Löw a Míchal ji považují za výsledek působení dané krajiny na její obyvatele. Estetické hodnoty vztahují k duchovní a prožitkové dimenzi krajiny.

Další odlišností je přístup ke krajinnému rázu ovlivněný samotným **zaměřením či profesí autorů**. Vorel, architekt, klade důraz na estetickou hodnotu krajiny, zatímco Bukáček, ekolog, na uspořádání krajinných prvků a složek. Autoři Löw a Míchal, přestože se profesí také různí (Löw - architekt, Míchal - ekolog), zauímají spíše duchovní a filozofický přístup k této problematice.

7 Závěr

Ačkoli bylo zakotvení krajinného rázu v české legislativě inspirováno především snahou chránit krajinu před rušivými záměry investorů, postupem času se klade stále větší důraz na preventivní hodnocení krajinného rázu jako nástroje, který vytváří podklady pro účely územního plánování a jiné krajinněplánovací činnosti.

Tato zvýšená potřeba komplexní ochrany charakteru krajiny souvisí se stále častějším uvědoměním si celkové ztráty krajiny dané nejen životním stylem obyvatel, demografických tlakem, ale i malým počtem lidí přímo na krajině závislých. Harmonická krajina je v podstatě nezáměrným produktem života společnosti, odráží po staletí získávanou zkušenost tradičního zemědělství a tradiční vzorec sídelní struktury. Pro zachování tohoto harmonického měřítko a vztahů v krajině je třeba si uvědomit onu zodpovědnost při rozhodování o změnách v krajině a nedopustit, aby se krajina stala pouhým prostorem stavby či jiným využitím území.

Každý si je vědom určité potřeby krajinu spíše chránit než jí nechat napospas svému osudu, neboť ponechání krajiny sobě samé je sázka do loterie, a to sázka značně vysoká. Na otázku „Proč chránit kulturní krajinu?“ si každý odpoví jinak, pro někoho je krajina místem k životu, jinému inspirací či duchovním zázemím.

Závěrem je proto vhodné zmínit slova Tomáše Hájka, který si na otázku „Proč chráníme kulturní krajinu?“ odpovídá takto: „*Chráníme ji proto, protože je médiem, skrz které k nám promlouvá tradice. Protože rozpadem kulturní krajiny dojde k odcizení se symbolům, ze kterých pocházíme, tudíž k jejich nesrozumitelnosti. Kulturní krajina nás stále vybízí k ujasnění si našeho základu.*“ (Hájek, 2000)

8 Literatura

- BENESH, A., DOBLHAMMER, R. *Ochrana krajinné identity před společností – pro společnost?* In *Ochrana krajinného rázu: třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2006. s. 91 – 98. ISBN 80-903206-7-8.
- BRIGGS, D., WYATT, B. *Rural land-use change in Europe* In. *Land-Use and the European Environment*. Whitby, M., Ollerenshaw, J. (Eds.) London: Bellhaven Press, 1988. s. 7 – 25. ISBN 1 85293 035 7.
- BUKÁČEK, R., BUKÁČKOVÁ, P., MATĚJKA P. *Ochrana krajinného rázu v územním plánování*. In *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu 2007*. Vorel, I., Krupka, J. (Eds.). Praha: Centrum pro krajinu, 2008. s. 15 – 20. ISBN 978-80-903206-9-7.
- BUKÁČEK, R. *Preventivní hodnocení krajinného rázu rozsáhlejších území: metodika a možnosti jejího využití*. In *Ochrana krajinného rázu: třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2006. s. 91 – 98. ISBN 80-903206-7-8.
- BUKÁČEK, R. *Popis metody hodnocení krajinného rázu použité v metodice Správy CHKO České republiky*. In *Péče o krajinný ráz: cíle a metody*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: ČVUT, 1999. s. 188 – 192. ISBN 80-01-01979-9.
- BUKÁČEK, R., MATĚJKA P. *Hodnocení krajinného rázu: metodika zpracování - upravená verze*. In *Péče o krajinný ráz: cíle a metody*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: ČVUT, 1999. s. 159 – 187. ISBN 80-01-01979-9.
- CIBULKA, J. *Vymezení podrobností ochrany krajinného rázu*. In *Ochrana krajinného rázu: třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2006. s. 57 – 60. ISBN 80-903206-7-8.
- CÍLEK, V. *Makom: kniha míst*. 2. doplněné vydání. Praha: Dokořán, 2007. 299 s. ISBN 978-80-7363-120-8.
- CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2. doplněné vydání. Praha: Dokořán, 2005. 269 s. ISBN 80-7363-042-7.
- CÍLEK, V. *Zloději krajin*. In *Krajina zevnitř*. Hájek, P. (Ed.). 1. vyd. Praha: Malá Skála, 2002. s. 53 – 65. ISBN 80-902777-8-0.
- CULEK, M., et al. *Biogeografické členění České republiky*. II. díl. Praha: AOPK ČR, 2005. 590 s. 1 CD-ROM. ISBN 80-86064-82-4.
- CULEK, M., et al. *Biogeografické členění České republiky*. 1.vyd. Praha: Enigma, 1995. 347 s. 1 mapa. ISBN 80-85368-80-3.
- DAY, CH. *Spirit and Place*. Kidlington (England): Architectural Press, 2002. 253 s. ISBN 978-0750653596.
- Evropská úmluva o krajině*. Rada Evropy [online]. [citováno 2008-02-1]. Dostupné z URL [http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPTFFOG5UK2](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPTFFOG5UK2).
- HADAČ, E. *Krajina a lidé: úvod do krajinné ekologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1982. 156 s.
- HÁJEK, T. *Aneb proč chránit kulturní krajinu?* In *Téma pro 21. století: kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Hájek, T., Jech, K. (Eds.). Praha: MŽP ČR, 2000. s. 17 – 25. ISBN 80-7212-134-0.
- HOAD, T. F. *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press, 1993. 576 s. ISBN 978-0-19-283098-2.
- JANČURA, P. *Aktuálne problémy starostlivosti o krajinu a investiční rozvoj* In *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu*. Vorel, I., Krupka, J. (Eds.). Praha: Centrum pro krajinu, 2008. s. 27 – 36. ISBN 978-80-903206-9-7.

- JUNG, C. G. *Výbor z díla: svazek II - Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Český překlad, 1997. 437 s. ISBN 80-85880-16-4.
- KAUFMANN, S. *Soziologie der Landschaft: Stadt, Raum und Gessellschaft*. Wiesbaden: VS Verlag, 2005. s. 50 – 52. ISBN 978-3-531-14442-9.
- Krajinný ráz a výstavba*. Agentura ochrany přírody a krajiny. [online]. [citováno 2008-03-11] Dostupné z URL <http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=87>.
- LACINA, D. *Zaklínadlo „krajinný ráz“*. In *Ochrana krajinného rázu: třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2006. s. 79 – 80. ISBN 80-903206-7-8.
- LIPSKÝ, Z. *Sledování změn v kulturní krajině: učební text pro cvičení z předmětu Krajinná ekologie*. Praha: ČZU v Praze, 2001. 71 s. ISBN 80-213-0643-2.
- LÖW, J., MÍCHAL, I. *Krajinný ráz*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2003. 552 s. 1 CD-ROM. ISBN 80-86386-27-9.
- LÖW, J. *Hodnocení a ochrana krajinného rázu*. In *Péče o krajinný ráz: cíle a metody*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: ČVUT, 1999. s. 199 – 203. ISBN 80-01-01979-9.
- MEZERA, A., et al. *Tvorba a ochrana krajiny*. Praha, SZN, 1979. 474 s.
- MÍCHAL, I. *Metodika hodnocení krajinného rázu Agentury ochrany přírody a krajiny ČR*. In *Péče o krajinný ráz: cíle a metody*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: ČVUT, 1999. s. 111 – 116. ISBN 80-01-01979-9.
- MÍCHAL, I., et al. *Hodnocení krajinného rázu a jeho uplatňování ve veřejné správě*. Praha: AOPK ČR, 1999. 41 s.
- NORBERG-SCHULZ, CH. *Genius loci: k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. 218 s. ISBN 80-207-0241-5.
- ŘÍHA, M. *Oponentní posudek k návrhu metodického doporučení Hodnocení krajinného rázu – Míchal a kol.* Praha: AOPK ČR, 1998.
- SÁDLO, J., et al. *Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*. 2. opravené vydání. Praha: Malá Skála, 2005. 248 s. ISBN 80-86776-02-6.
- SKLENIČKA, P. *Začlenění institutu krajinného rázu do pozemkových úprav*. In *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu*. Vorel, I., Krupka, J. (Eds.). Praha: Centrum pro krajinu, 2008. s. 65– 68. ISBN 978-80-903206-9-7.
- SKLENIČKA, P. *Základy krajinného plánování*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2003. 321 s. ISBN 80-903206-1-9.
- SKLENIČKA, P. 1999a. *Možnosti uplatnění institutu krajinného rázu v pozemkových úpravách*. In *Péče o krajinný ráz: cíle a metody*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: ČVUT, 1999. s. 204 – 213. ISBN 80-01-01979-9.
- SKLENIČKA, P. 1999b. *Hodnocení vlivu záměru na krajinný ráz*. In *Krajinotvorné programy*. Němec, J. (Ed.). Příbram: 1999. s. 116 – 118
- SOURIAU, É. *Encyklopedie estetiky*. New York: Victoria Publishing, 1994. s. 242-245, s. 402 – 406. ISBN 80-85605-18-X.
- STORCH, D. *Krajina není*. In *Krajina zevnitř*. Hájek, P. (Ed.). 1. vyd. Praha: Malá Skála, 2002. s. 9 – 13. ISBN 80-902777-8-0.
- SVOBODOVÁ, K. *Hodnocení a ochrana krajinného rázu údolí Ohře v ORP Žatec*. Diplomová práce. Česká zemědělská univerzita v Praze: 2008.
- ŠŮLOVÁ, K. *Bude zánik tradiční krajiny katastrofou? Téma pro 21. století: kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Hájek, T., Jech, K. (Eds.). Praha: MŽP ČR, 2000. s. 95 – 101. ISBN 80-7212-134-0.

- TROLL, C. *Die geographische Landschaft und ihre Erforschung*. Heidelberg: Studium Generale 3, 1950. s. 163 – 181
- VLASÁK J., BARTOŠKOVÁ, K. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: ČVUT, 2007. 168 s. ISBN 978-80-01-03609-9.
- VOREL, I. *Hranice únosnosti zásahů do krajinného rázu*. In *Ochrana krajinného rázu: třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2006. s. 61 – 68. ISBN 80-903206-7-8.
- VOREL, I., et al. *Metodický postup posouzení vlivu na navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz*. Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková, 2004. [citováno 2008-02-01]. Dostupné z URL <http://web.cvut.cz/fa/u519/KUKR/metodika.htm>. ISBN 80-903206-3-5.
- VOREL, I. *Prostorové vztahy a estetické hodnoty*. In *Péče o krajinný ráz: cíle a metody*. Vorel, I., Sklenička, P. (Eds.). Praha: ČVUT, 1999. s. 20 – 27. ISBN 80-01-01979-9.
- Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti ze dne 10. listopadu 2006, v platném znění.*
- Vyhláška č. 545/2002 Sb., o postupu při provádění pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav ze dne 12. prosince 2002, v platném znění.*
- Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) ze dne 14. března 2006, v platném znění.*
- Zákon 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech ze dne 21. března 2002, v platném znění.*
- Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí ze dne 1.1.2000, v platném znění.*
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ze dne 1. června 1992, v platném znění.*
- Zákon č. 20/1987, o státní památkové péči ze dne 30. března 1987, v platném znění.*
- ŽÁK, L. 1942. *Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor*. In *Byt a krajina: 3. svazek edice Texty o architektuře*. Dvořáková, D. (Ed.). Praha: Arbor vitae, 2006. s. 69 – 88. ISBN 80-86300-78-1.